

СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКОНАННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Середницька І. А.

У статті представлено аналіз сучасної системи профілактики правопорушень серед неповнолітніх та надано рекомендації щодо її удосконалення. Складовими частинами цієї важливої справи є формування у підлітків правильних потреб та інтересів, підвищення їхньої правосвідомості. Зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають посилення боротьби зі злочинністю, зокрема серед неповнолітніх, зумовлюють необхідність реформування правоохоронних органів в частині поліпшення їхньої діяльності та взагалі пов'язані з підвищенням ролі поліції у запобіганні правопорушенням. Досвід показує, що увага до цього питання не випадкова, адже статистика свідчить, що кількість злочинів та протиправних дій, які були вчинені неповнолітніми, постійно зростає. Це велике державне питання. В його правильній постановці і розв'язанні зацікавлені всі: державні структури, громадські організації, школа і сім'я. Воно зачіпає долю мільйонів людей, більше того - майбутнє нашої країни. Визначено, що сучасна система не є ефективною, оскільки не має цілісності, не здійснює комплексної превентивної діяльності, не відповідає сучасним вимогам суспільства. Профілактика правопорушень серед молоді - це сукупність державних і громадських заходів, спрямованих на нейтралізацію причин та умов правопорушень і злочинності. На теперішній час у боротьбі з правопорушеннями підлітків вирішальна роль належить профілактичним заходам. Діяльність у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх здійснюється за допомогою різноманітних методів. Наявність численних методів обумовлюється складністю процесів реалізації цієї діяльності. В Україні постає нагальна потреба у створенні ефективною моделі профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Один із таких шляхів - це використання рекомендацій і передового досвіду розвинутих країн. Найпоширенішою формою роботи в цьому напрямі в зарубіжних країнах є запровадження дієвих державних програм, починаючи з програм раннього втручання й закінчуючи різноплановим розвитком підлітків. Ефективна програма профілактики злочинності серед неповнолітніх є першим і найважливішим кроком, який необхідно вжити, щоб досягти зменшення випадків правопорушень неповнолітніми.

Ключові слова: переконання, профілактика, правопорушення, неповнолітні, суспільство, злочинність, поліція, заходи.

Serednytska I. A. The specifics of the application of belief during implementation prevention of delinquency among minors

The article presents an analysis of the modern system of crime prevention among minors and provides recommendations for its improvement. The components of this important matter are the formation of the right needs and interests of teenagers, and the improvement of their legal awareness. The changes taking place in society require strengthening the fight against crime, in particular among minors, make it necessary to reform law enforcement agencies in terms of improving their activities, and are generally related to increasing the role of the police in crime prevention. Experience shows that attention to this issue is not accidental, because statistics show that the number of crimes and illegal actions committed by minors is constantly increasing. This is a big state issue. Everyone is interested in its correct setting and solution: state structures, public organizations, school and family. It affects the fate of millions of people, moreover, the future of our country. It was determined that the modern system is not effective because it lacks integrity, does not carry out complex preventive activities, and does not meet the modern requirements of society. Prevention of delinquency among youth is a set of state and public measures aimed at neutralizing the causes and conditions of delinquency and crime. Currently, preventative measures play a crucial role in the fight against juvenile delinquency. Activities in the field of prevention of delinquency among minors are carried out using various methods. The presence of numerous methods is determined by the complexity of the processes of implementation of this activity. In Ukraine, there is an urgent need to create an effective model of crime prevention among minors. One of these ways is the use of recommendations and best practices of developed countries. The most common form of work in this direction in foreign countries is the introduction

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

of effective state programs, starting with early intervention programs and ending with the multifaceted development of adolescents. An effective juvenile delinquency prevention program is the first and most important step that must be taken to reduce juvenile delinquency.

Key words: *beliefs, prevention, offenses, juveniles, society, crime, police, measures.*

На сучасному етапі розвитку людства особливості використання переконуючого впливу в роботі з неповнолітніми правопорушниками зумовлюються економічною й політичною нестабільністю в країні, що призвела до зниження загального й культурного рівня, моральних підвалин неповнолітніх, правового нігілізму, який формується в них, що призводить до зросту чисельності безмотивних, жорстоких правопорушень і злочинів. Зростаючі труднощі й кризові явища в економіці, зниження життєвого рівня позначаються на соціально-психологічному стані суспільства. Звідси - високий рівень агресивності, нетерпимості, ріст корисливих-насильницьких злочинів, ускладнення сімейних і міжособистісних відносин.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають посилення боротьби зі злочинністю, зокрема серед неповнолітніх, зумовлюють необхідність реформування правоохоронних органів в частині поліпшення їх діяльності та взагалі пов'язані з підвищенням ролі поліції у запобіганні правопорушенням.

На теперішній час у боротьбі з правопорушеннями підлітків вирішальна роль належить профілактичним заходам. За останній час робота в цьому напрямі значно активізувалися. Удосконалюються її форми і методи. Тим часом запобігання підліткової злочинності не скрізь ведеться ефективно. Недостатньо використовуються можливості державної і суспільної дії, не завжди здійснюється комплексний підхід і єдність дій правоохоронних органів.

Ефективність діяльності поліції у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх значною мірою залежить від форм та методів, які використовуються для здійснення цієї діяльності. Форми діяльності поліції з профілактики правопорушень - це сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп дій, які провадяться з метою виявлення та усунення причин та умов вчинення неповнолітніми правопорушень, а також здійснення корекції поведінки неповнолітніх, що складають «групу ризику».

Діяльність у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх здійснюється за допомогою різноманітних методів. Наявність численних методів обумовлюється складністю процесів реалізації цієї діяльності. Ці методи не виключають, а доповню-

ють один одного, бо кожен з них характеризується способом реалізації загальних цілей профілактики правопорушень. Правильне розуміння єдності та взаємозв'язку методів профілактики, їх класифікація важливі для пізнання сутності та умов більш ефективного застосування цих методів [1, с. 32].

Щоб удосконалювати методи та форми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, потрібно урізноманітнити практичні прийоми правового впливу та поєднати їх із соціально-педагогічним впливом на підлітків у діяльності органів пробації. Варто зазначити, що правовий вплив індивідуальної профілактики буде ефективним лише тоді, коли правові норми будуть не лише існувати (ухвалені, опубліковані тощо), а діятимуть у повсякденному житті, тобто фактично упорядковувати, регламентувати, охороняти суспільні відносини в цій сфері [2, с. 27].

Що стосується оперативно-розшукової діяльності в підлітковому середовищі, то можна зазначити що вона покликана забезпечити виявлення окремих підлітків і їх формувань зі стійкою асоціальною поведінкою і здійснення виховно-запобіжного впливу в цілях недопущення злочинів; роз'єднання злочинних груп неповнолітніх і спрямування їх енергії в суспільно корисне русло; виявлення і викриття злочинної діяльності організаторів і підбурювачів і вжиття до них заходів, передбачених законом.

У нормативних документах МВС України та спеціальній літературі неодноразово вказувалося про необхідність постійного вдосконалення профілактичної та оперативно-розшукової діяльності в місцях концентрації неповнолітніх правопорушників і на інших криміногенних об'єктах, що мають значення при попередженні та розкритті правопорушень серед неповнолітніх. Серед оперативно-тактичних заходів важливе значення мають такі, як встановлення конкретних криміногенних об'єктів, де збираються підлітки, та проведення оперативно-розшукових і профілактичних заходів.

Викликає занепокоєння, що неповнолітні є активними носіями злочинної субкультури; триває несприятлива демографічна ситуація в молодіжному середовищі.

Потребує уваги і той факт, що більшість неповнолітніх до здійснення злочинів «пройшли школу» адміністративних правопорушень. Багато хто з них перші суспільно небезпечні дії вчинили до досягнення віку кримінальної відповідальності. Стає очевидним, що адміністративно-правові методи повинні відігравати важливу роль у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх. На жаль, «чисельність» карних проявів відволікає увагу поліції від активної, наступальної роботи

з адміністративними правопорушеннями, що в підсумку бумерангом б'є по самим правоохоронним органам, ускладнює оперативну обстановку. Вчасно не попереджене адміністративне правопорушення, залишення його беззаконним через певний час «підкріплюється» вчиненням злочином, нерідко тяжким. Можна зазначити, що Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (затверджена наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044) не містяться формалізовані критерії щодо здійснення загальної профілактики, якими слід вважати: ініціювання та організацію проведення працівниками поліції соціальних проектів, конкурсів, просвітницьких програм, використання наочної агітації з метою привернення уваги до проблем захисту дітей та превенції ювенальної деліктності, правового виховання, опікування дітьми «груп ризику» (вчинення булінгу, грубі порушення внутрішньої дисципліни, тривала відсутність на заняттях без поважних причин) [5].

У теоретичному плані особливості використання методу переконання в роботі з неповнолітніми правопорушниками варто розглядати як у системі заходів загального спеціального впливу по відношенню до всіх неповнолітніх, так і в системі заходів, проведених відносно певних груп, категорій підлітків. Іншими словами, у структурі цілісної системи переконання, що застосовується в роботі з неповнолітніми, поряд із загальними формами й методами, діють і задані підсистеми, пов'язані із застосуванням переконання в роботі з підлітками, що вчинили правопорушення. У цьому випадку застосовуються ті ж засоби переконуючого впливу, що й відносно підлітків у цілому, але форми та інтенсивність їхнього застосування «накладаються» на групи підлітків-правопорушників, особливості їхньої особистості, життя й виховання.

Залежно від соціального статусу неповнолітніх правопорушників форми переконання можуть бути реалізовані: а) з учнями; б) працюючими; в) з особами, які не навчаються та не працюють.

До основних можна віднести такі форми переконання, як: індивідуальна бесіда; роз'яснення неповнолітнім правопорушникам норм моралі й права; робота вихователів; обговорення неповнолітніх правопорушників у трудових і навчальних колективах; критика антигромадських вчинків; заохочення; особистий приклад; приучення неповнолітніх правопорушників до дотримання норм права.

Цілком очевидно, ефективність і дієвість всіх форм переконання, до яких вдається поліція, перебуває в прямій залежності від багатьох обставин, що ставляться до характеристики суб'єкта й об'єкта

переконання, часу, місця, обстановки його проведення. Зазначене стосується організації індивідуальної бесіди. Проведення індивідуальної бесіди з неповнолітніми правопорушниками має певні особливості. Вона вимагає проведення більш глибокої підготовчої роботи з урахуванням психіки підлітка, рівня його розвитку, свідомості, захоплень тощо. Під час проведення індивідуальної бесіди співробітник поліції повинен цікавитися успішністю учнів, матеріальним становищем працюючих, станом житло-побутових умов, взаєминами з батьками або особами, що їх замінюють, а також найближчим оточенням. Індивідуальна бесіда націлена на встановлення довіри між співробітником поліції й неповнолітнім правопорушником. Зазвичай бесіда поліцейського з неповнолітнім, що вчиняє порушення, є конкретною, вимогливою, її ефективність підвищується, якщо поліцейський володітиме інформацією щодо самого підлітка чи його друзів, сусідів тощо. Поліцейські повинні знати свої маршрути патрулювання й пости, обстановку на них, підлітків, що мешкають на території маршруту, місця проведення дозвілля.

Велике поширення в роботі поліції одержала така форма переконання, як роз'яснення неповнолітнім правопорушникам норм моралі й права. Вона має місце, коли неповнолітній допускає які-небудь відхилення від норм поведження (іде зі школи, родини, вживає спиртні напої). Наприклад, практикуються й колективні форми роз'яснювальної роботи з неповнолітніми в процесі бесід, лекцій, конференцій, круглих столів, диспутів тощо.

Робота вихователів або вчителів - одна з важливих форм переконання неповнолітніх правопорушників. Вихователі або вчителі, використовуючи пряме звертання до почуття відповідальності, сорому підлітка, даючи відповідні оцінки його поведженню, може розраховувати на переконуючий ефект при безумовному визнанні неповнолітнім авторитету свого «шефа». Велике значення мають довірчі бесіди із правопорушником, його батьками, людьми, що користуються в нього повагою. Спираючись на позитивні емоції й прагнення, вихователі або вчителі сприяють зміцненню в неповнолітніх правопорушників почуття власної поваги, упевненості у своїх діях, що є дуже важливим у вихованні «важких» підлітків. Завдання працівників поліції полягає в тому, щоб надавати їм практичну допомогу в процесі роботи.

Використовуючи метод переконання, поліція широко використовує можливості обговорення неповнолітніх правопорушників у трудових і навчальних колективах. Обговорення, як правило, здійснюється за матеріалами поліції й за участю її представників.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Ця форма переконання має своєю метою «гальмування» формування ідеалізації в антигромадському поведженні неповнолітнього негативних особистісних рис, допомагає йому переборювати окремі недоліки, обравши як орієнтир оцінку його вчинків з боку колективу. У кримінологічній літературі часто відзначається, що дана форма має помітну перевагу перед всіма іншими, і в захист цієї позиції приводяться доводи, з якими важко не погодиться.

Дійсно, неповнолітній правопорушник як особистість, що ще тільки визначає свої взаємини з колективом, не може не зважати на суспільні й колективні норми й оцінки. Однак у практичній діяльності працівникам поліції не слід переоцінювати можливість обговорення. Сприйнятливість до суспільних і колективних кооперативів, хоча і є характерною рисою особистості, що формується, не виключає вплив до негативів, групових норм, оцінок і вимог. Досвід роботи із правопорушниками й проведені дослідження свідчать, що значна частина підлітків не тільки не дотримує встановлених норм суспільства, але й не відрізняється сприйнятливістю й думці формальних колективів, що є провідниками цих вимог. Суспільне обговорення буде ефективним тільки в тому випадку, коли неповнолітній правопорушник ототожнює себе з колективом як з референтною групою, зважає на нього й цінує його думку. У практичній роботі ця обставина повинна передбачати конкретні заходи щодо формування позитивних відносин між правопорушником і колективом.

В останні роки спостерігається поповнення рядів злочинців неповнолітніми правопорушниками. У підлітковому середовищі одержують поширення установки, спрямовані на «силові» способи дозволу протиріч, йде інтенсивне формування груп неповнолітніх антигромадської спрямованості на основі перекручених (вульгаризованих) принципів соціальної справедливості в суспільстві. У цьому зв'язку важливо зосередити всі наявні засоби для вжиття певних заходів у частині, що стосується неповнолітніх. Виходячи з викладеного першочерговим завданням є забезпечення організованого дозвілля підлітків. Подальшого вдосконалювання вимагає чинне законодавство. На нашу думку, доцільно прийняти закон про профілактику правопорушень серед неповнолітніх і молоді, в якому закріпити правовий статус суб'єктів профілактики, зокрема правоохоронних органів; передбачити пріоритетні напрями в боротьбі із правопорушеннями неповнолітніх.

Виходячи з вищевикладеного, ми бачимо, що сьогодні запроваджуються відповідні заходи щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх, проте цієї роботи недостатньо. В Україні постає нагальна потреба у створенні ефективної моделі профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Один із таких шляхів - це використання рекомендацій і передового досвіду розвинутих країн. Найпоширенішою формою роботи в цьому напрямі в зарубіжних країнах є запровадження дієвих державних програм, починаючи з програм раннього втручання й закінчуючи різноплановим розвитком підлітків. Ефективна програма профілактики злочинності серед неповнолітніх є першим і найважливішим кроком, який необхідно вжити, щоб досягти зменшення випадків правопорушень неповнолітніми. [4, с. 309].

Література

1. Зеленський Є.С., Кравченко І.С. З 48 Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС. 2016. 124 с.
2. Гумін О.М., Гуцул РР. Кримінологічний аналіз та наукове обґрунтування сучасних методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2020. С. 27.
3. Мураненко К.Ю. Суб'єкти профілактики правопорушень неповнолітніх. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка*. 2019. Том X.: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 33. С. 125-137.
4. Дудченко В.В. Діяльність владних структур у питаннях профілактики правопорушень у дитячому середовищі. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика. 2020. № 1. С. 309.
5. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України від затверджена Наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044.

Середницька І. А.,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8839-2453>

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ